

HÁJAS CSILLA

SZALAI BORBÁLA, AZ EPIKUS GYERMEKVERSEK KÖLTŐJE

*„Nagy felelősség a gyermekekhez szólni,
mert mindent elhisznek,
amit csak mond nekik az ember.“*

Anatole France

A kárpátaljai magyar gyermekirodalom alkotóinak névsorára tekintve Szalai Borbála nevéhez fűződik az első jelentősebb mérföldkő. Idén lenne kilencven éves. Az epikus gyermekvers kárpátaljai mesterének munkássága alkotja az első fontos és vállalható fejezetet a régió gyermekirodalmában. Munkái nemcsak hazája szűkebb berkeiben láttak napvilágot, de Magyarországszerte olvashatták a gyerekek az ifjúsági lapok hasábjain. A műveiben jelenlévő ritmusrendszer, a zenei megformáltság beívódott a gyerekek lelkébe, észrevétlenül csepegtette beléjük a magyar nyelv szeretetét, tiszteletét, ami egy kisebbségi léthelyzetben élő közösség esetében fontos identitásmegőrző tényező. Fülbemászó versein generációk nőttek fel, és nőnek a mai napig is. (Vö. Hájás, 2013)

A szocializmus évtizedeiben Szalai Borbála, s főleg az epikus tartalmú gyermekversei jelentették a kárpátaljai magyar gyermekirodalmat. Ő az első alkotó a régióban, aki minőségi irodalmat hoz létre kifejezetten a gyerekek részére. Epikus tartalmú gyermekversei ott sorakoznak majd minden kárpátaljai család könyvespolcán.

Lássuk, hogyan élt Szalai Borbála, a költő, gyermekíró, műfordító, az ember. A huszadik századból már egy negyed is eltelt, mire Szalai Borbála meglátta a napvilágot 1926. június 24-én, Kárpátalja megyeszékhelyén, Ungváron. Középiskolai tanulmányai után több év kihagyással felvételizett az ungvári egyetem levelező tagozatára, ahol magyar szakos diplomát szerzett 1957-ben. (Vö. Hájás, 2013)

Irodalmi pályafutása kezdetén sikerült elhelyezkednie a kijevei tankönyvkiadó (Ragyzanszka Skola Tankönyvkiadó) ungvári magyar szerkesztőségé-

nél. Itt kezdetben a tankönyvfordítások ellenőrzését végezte, négy évvel később pedig már ő gondozza a magyar tan- és segédkönyveket. A magyar nyelv művelésének fontosságát egy olyan időszakban vállalta fel, mikor ez egyáltalán nem számított népszerű dolognak.

Újabb néhány év múlva előléptették, vezető szerkesztői pozícióban dolgozhatott tovább. A tankönyvkiadónál töltött 38 év alatt rengeteg magyar nyelvű ábécéskönyvet, olvasókönyvet, szöveggyűjteményt és nyelvtankönyvet állított össze a kárpátaljai magyar iskolások számára. Amellett, hogy tankönyveket írt, gyermekverses köteteket is kiadott. Egy életen keresztül dolgozott a kiadónál, 1988-ban innen is megy nyugdíjba, 62 évesen. (Vö. Bognár, 1987)

Huszonnyolc éves korától folyamatosan publikált a megyeszékhely magyar nyelvű sajtóorgánumaiban, a szocializmus évtizedeiben elsősorban a *Kárpáti Igaz Szóban* és a *Kárpáti Kalendárium*ban, illetve az 1985-ös *Sugaras utakon* című antológiában, az 1990-es évektől pedig elsősorban az *Irka* című kárpátaljai magyar gyermeklapban, illetve az akkor megjelenő magyar sajtóorgánumokban, mint a *Kárpátalja*, az *Igazi Kárpáti Igaz Szó*, vagy az *Ukrajnai Magyar Krónika*. Munkásságának köszönhetően kapott a kárpátaljai gyermeklára létjogosultságot. Különös módon, az ő alkotásait a szocializmusban nem kísérte a cenzúra olyan figyelemmel, mint a többiekét, talán ennek is köszönhető, hogy olyan sok helyen publikálhatott. (Vö. Eperjesi-Penckófer 2003)

Versei könnyedek, fülbemászóan dallamosak, és kiválóan alkalmasak arra, hogy az apróbb gyerekek megismerkedjenek közvetlen környezetükkel általa. A versek tömörsége miatt a gyerek nem érkezik megunni, Szalai Borbála lebilincseli a figyelmüket változatos és egyben közérthetően megfogalmazott szójátékaival.

Költeményeit több nyelvre lefordították, és annak ellenére, hogy orosz és ukrán klasszikusok és huszadik századi írók számos könyvét fordította magyarra, az igazi népszerűséget a gyermekeknek írt versei, meséskönyvei hozták meg számára, amiken nemzedékek nőttek fel Kárpátalja-szerte. A szocializmus bukása után a magyarországi iskolai tankönyvek is adoptálták Szalai Borbála verseit, meséit.

Legismertebb gyűjteményes kötetei a *Dongó Dani danája*, *Hinta-palinta*, *Férjhez ment a cincér lánya*, *Csillagösvény*, *gyalogút*, *Giling-galang csengettyű*, *Csipkebokor-csipkeág*, *Csillagföldön jártam*, *Zöld erdőben jártam*, *Tücsök-bogár*.

SZALAI BORBÁLA: FÉRJHEZ MENT A CINCÉR LÁNYA

A játékoság a gyermekköltészet alapvető eleme, és annak ellenére, hogy a kezdetek gyermekirodalmában a didaktikus gyermekverseké volt a fő szerep, amelyek okítani akarták a gyereket, mindenképp tanítani valami erkölcsi tanulságot neki, ez a huszadik század második felére megváltozik, a gyermekvers különvállik a pedagógiától. Változik a gyerek szerepköre, már nem csak azért érték, mert valamikor felnőtt válik belőle, hanem „csak” pusztán önmagáért, azért, mert gyerek. Mert most nyílik az értelme, szomjazza a tudást, egyre csak kérdez. Ahogy a gyermek társadalmi megítélése változik, ezzel a jelenséggel egyenes arányban módosul a gyermekolvasó figyelemfokozásának módja.

Szalai Borbála versei annak ellenére, hogy kötött versformájúak, az esetek túlnyomó többségében egy egyedi gondolatrítmusra épülnek. Mind-egyik költeménye önálló gondolat rímbe szedve, csattanóval a végén.

A költő „Férjhez ment a cincér lánya” című kötete 2005-ben jelent meg és az állatokról szóló írásaiból nyújt egy gazdag válogatást P. Punykó Mária szerkesztésében. A kötet törzsanyaga hét fejezetre tagolódik. Egy rövidke első rész az állatokkal kapcsolatos mondókákat foglalja össze, az utolsó előtti a hasonló jellegű találós kérdéseket, az utolsó pedig két prózai művet tartalmaz. A közbeeső fejezetekben találjuk az állatokról, madarakról szóló sok-sok verset.

A *Csacsi család csemetéje* nagyobb lélegzetű, már-már klasszikusnak mondható költeménye, hisz sok éven keresztül belekerült az olvasókönyvekbe is. A műben található „Tanulj, fiam, okosodjál, buta számár ne maradjál” szállóige-ként él Kárpátalja-szerzte. A Csacsi család a Szamárhegyen túl lakott, hol csak számárkóro termett. Csemetéjük az iskolában a számárpadban ült, s esténként úgy gondolta, bőven elég, ha feje alá teszi a könyvet, amíg alszik „tudománya így vándorol buksijába”. Hiába járta ötször az első osztályt, bizony jó nagy számár maradt.

Az antropomorfizmus, azaz nem emberi szereplők (tárgyak, állatok, természeti elemek) emberszerűsége végigkíséri Szalai Borbála gyermekverseit, alig találunk olyan alkotást, ahol nem fordul elő ez a jelenség.

A kis számárra nem jellemző az, hogy iskolába adják az emberek, viszont a gyerekekre annál inkább, és mivel senki nem akarja ötször járni az első osztályt, igyekeznek is a gyerekek, hogy elsőre elsajátítsák a tananyagot, és ne kelljen szégyenpadban ülniük.

Ha előbb a „szamárságokról” volt szó, *A libalagzi* című versben a libalúd szavak kínálta játékoság lehetőségeit használta ki az író a tőle megszokott frappánssággal. A liba lagzin „Lúdas Matyi első tanú, lábán libabőrből saru.../.../ a menüvel nincs galiba: / .../ lúdhúrt adnak pecsenyének, / libatoppot csemegeének.../ .../ Ha jót ettek, ha jót ittak – tüzes libatáncot roznak,/ s nem fog fájni libalábuk: / lúdtalpvédő vigyáz rájuk...”

A Taliga-galiba című versike virtuóz módon játszik a pelikán és taligán szavak összecsengésével. Csak kivonatosan idézünk belőle: „Volt egyszer egy pelikán, sohasem ült taligán.../.../ Ha volna egy taligám – gondolja a pelikán –/.../taligáznék ezután. / Kerített egy taligát... Taligával galibát!/.../ Ki tolja a taligát? / Ha tolná a pelikán – nem ülhetne taligán.../ Így a peli-pelikán máig sem ült taligán...”

A kakas és a kalap témáját Szalai Borbála már egyszer feldolgozta a *Nincs a kakasnak kalapja* című versben, a *Gyalogösvény*, *gyalogút* című kötetben szerepel. Később az író visszatért a témához, teljesen átírta, és így született meg a *Kokas Kálmán kalapja* című vers.

Ebben hősünk „kakasülön / komor képpel kuporog / Kítől kérjen / kobakjára /kackiás kis kalapot.” A jellegzetességet nem lehet nem észrevenni: a teljes szöveg minden szava „k” hangra alliterál, aminek köszönhetően az egész vers kap egy erőteljes zenei megformáltságot, ahol a tartalmi elemek háttérbe szorulnak a formaihoz képest. Ettől az egyszerű történet ritmikusan pattog és magával ragad észrevétlenül. Oldalakon keresztül szívesen olvasnánk tovább.

Az én kis prímásom című versben egy tücsökről van szó, aki egyszer csak megjelenik az udvaron és kéretlenül is minden este rázendít a muzsikájára. Megkeresni lehetetlen, ha közeledsz hozzá, elhallgat. Egy idő után azonban már hozzátartozik az esti hangulathoz (így alakulnak ki a szokások?), és mikor egy este nem szólal meg, hiányzik. A szerző (vagyis inkább gyerekkori énje) el nem tudja képzelni, mi történhetett vele. Vajon eltört a hegedűje, vagy az esőben eláztak a húrjai? Végül úgy dönt, az is lehet, hogy a rétre költözött, s ott ezen túl a tücsökzenekarban hegedül, és ez megnyugtatja.

Verseiben sehol nem fukarkodott a szóképekkel, szabadon áramlanak, nem is okvetlenül kell egy tárgyias megfogható dologról szólniuk, sokkal inkább az érzésről, a hangulatról, amit ugyanúgy szeretne továbbítani a gyerekeknek, ahogy ő átélt.

Ha a tartalmát nem is érti meg mindig a gyermek, de a hangulatát a saját szintjén mindig képes interpretálni. A képek gazdagsága nemcsak elősegíti ezt, de kapcsol hozzá egy olyan értékrendet is, amikről csak felnőttkorában realizálja az ember, hogy ezeket láncszemenként, egyésével szede-

gette össze gyerekkorában, ráadásul úgy, hogy fogalma sem volt róla, hogy ezek a szemek többet érnek, mint aminek akkor mutatkoztak.

A *pók* című költemény a nyolcas és négyes szám körül forog. „Nyolc végtagja van a póknak...Pont négydel több, mint a lónak. Ebből biztos kéz a fele.../.../ Ha mi négykézlábon járunk – munkában van kezünk, lábunk./ A pókok meg nyolckézlábon közlekednek a pókhálón./: négy kezükkel kapaszkodnak./ négy lábukkal rugaszkodnak./ A nyolc végtag jól jön nekik: négy kezüknek négy láb segít.”

A költői képek erejét a frissesség és vidámság adja, a jó kedélyű tréfálkozás csak még jobban aláhúzza és kihangsúlyozza, hogy a békés derű egyike a legfontosabb útravalóknak, amivel egy gyereket csak fel lehet ruházni. Verseinek gazdag szóanyaga nagy segítséget jelenthet a gyerekek szókincsének minőségi fejlesztéséhez.

A *táncoló ceruza* elnevezésű alkotás egy hosszabb lélegzetű mű. Valamikor ez is szerepelt a kisiskolás olvasás tankönyvekben. Egy Balambér nevű kisegérről szól, aki kénytelen új lakóhely után nézni. Keresése során betéved a kamarába, azon belül is egy dobozba, amelyben talált egy ceruzát. „ – Hogyha más nincs, ez is jó! Ez legalább rágható!.../Várj egy csöppet, cimbora – kérleli a ceruza. – Megmutatom, mit tudok, a falon hogy táncolok. / - Mutasd no, de szaporán! Mert a fogam fenem ám!...Falon lejt a ceruza, (sötét vonal lábnyoma), s mire tánca véget ér, hej, messze jár Balambér... Az ól mögé menekült: kamra falán Cirmos ült! A táncoló ceruza/ ezt pingálta hát oda...!”

Érdekes kommunikációs helyzeteket hoz létre, nem csak narratív verstípust használ, hanem észrevétlenül becsempészi a közvetlen hangulatú verseket és a párbeszédese, egymásnak felelgető alkotásokat is, mintegy kiszól a közönséghez. Személyes élménnyé válnak így a gyermek számára, követhető példaként épül be mindenre fogékony jellemébe.

SZALAI BORBÁLA: GYALOGÖSVÉNY, GYALOGÚT

Szalai Borbála *Gyalogösvény*, *gyalogút* című verseskötete 2003-ban jelent meg az Intermix Kiadónál. Szünni nem akaró teherbírással és következetesen emelte fel a hangját a kárpátjai magyar gyermekirodalom ügyéért.

Jelen kötetében főleg a nagyobb gyerekekhez szóló írásait találjuk. Bár az író nem rendszerezte a verseket, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért bizonyos jellegzetességek kimutatása lehetővé válik a kötetben belül.

A versek tematikájukat tekintve szerteágaznak, mint egy ezeréves vén tölgy gyökerei. Lefedik a gyerek életének minden területét, lehetőséget adnak a közeli és távolabbi környezet megismerésére. Szalai Borbála versei kiválóan alkalmasak arra, hogy a gyerekek életkori sajátosságait figyelembe véve, értékes érzelem- és fantáziadús élményekkel ajándékozzák meg őket.

Természetesen, a műfajra jellemző módon, az írások nagy hányada a természet szépségeit, változásait igyekszik megláttatni az ifjú olvasókkal. *A Nyarat várva* c. versben egy rózsaszínbe öltözött barackfának szól a kérdés: „ – Honnan van a/ virágdíszes köntösöd?/ Minden éven/ nyarat várva viseled./ ajándékba hozta tán a kikelet? – / - Napsugarak/ szótték, varrták új ruhám./ Fényük csillog/ szirmaimnak bársonyán.”

Témaköreit a mindennapi életből válogatja, a körülötte lévő világból, múltból és jelenből, és úgy közvetíti mondanivalóját, hogy a gyerek gazdagodjon, gyarapodjon belőle, anélkül, hogy lebutítaná a szövegeit.

A pántlika című költemény mesteri képpel ábrázolja a szivárványt, mint egy színes pántlikát, melyet a napsugár festett az ég hajába. A kisgyerekeként megtanult hét szín teljesen újnak, sokkal gazdagabbnak hat az író nő tolmácsolásában: vöröslő, narancsszín, gólyahír sárgája, réteknék fűzöldje, égszín, búzavirágszín, ibolyák lilája. Az őszebe forduló természet fanyar szomorúsága hatja át a *Kár, de kár* című alkotást:

„Észrevétlen eltűnt a nyár,/ odalett!/ Csomagjában elvitte a/ meleget./ Hová ment el? Ki tudja most/merre jár?/ Gesztenyefán varjú búsong:/ Kár, de kár! ”

A verseskötet számottevő művet felvonultató tematikája az állatok életét mutatja be. A közismert *Cinege cipője* Móra Ferenc-vers gondolatmenetét követi a *Nincs a kakasnak kalapja*, mely a kakas hiúságának tudja be, hogy máig a legnagyobb hidegben sem visel kalapot, mert akkor nem lát-szana a „legfőbb ékessége”, a taréja.

Ismeretterjesztő jelleggel is bír az *Állatkerti séta* című sorozat, mely hét vadállat életkörülményét ismerteti, itt-ott jellegzetes szalais humorral fűszerezve: „Miért csikos is a zebra.../...a sötétben szét nem nézett,/ s neki-dőlt a frissen festett,/ frissen mázolt kerítésnek!”

A megszívlelendő tanulságot tartalmazó költeményekből is találunk jó néhányat. *A labda* címűben a patakba esett „rosszcsont csavargó” még élvezi is a habok játékát, míg kis gazdája azon izgul, hogy halássza ki. A záró gondolat: „Ha mégis sikerül,/ szentül megígérem,/ nem labdázom többé/ patak közelében...”

A dicsekedésről szól ironiával *A hencegő* című vers, melyben két lég-gömb (üresfejű?!) a naphoz hasonlítja magát. A piros lufi így vélekedik:

„Megmutatnám neki,/ szebb vagyok én nála,/ hogyha nem tartana/ fogva ez a spárga!” De mikor egy fuvalat eltépi a zsineget, mégsem a Nap felé száll, mert a szél gonosz tréfát űz vele, „s kacagva rádobja/ egy tüskés bokorra...”

A barátságáról fest szívmenelengető képet *A cimborák*. A madárijesztő és a cinke története arról szól, hogy lám, annak is lehet barátja, az is lehet jó barátom, akit mindenki elkerül.

Végül a *Zsibvásár* című versben az ezerféle kacatját rejtő fiókjával büszkélkedő fiúcskának szól a tanulság: „ – Lámcsak! – mondja. – Mennyi kincs!/ Itt nincs olyan, ami nincs!.../ - Nem a fenét! Hát a rend?!/ az bizony nincs! Annyi szent!!”

A tréfás, lehetetlen dolgokat állító versek is jellemző alkotórészei a gyermekirodalomnak, Szalai Borbála több ilyen is alkotott. Az *Utazás Bolondóciába* huszonnégy versszakon keresztül sorakoztat fel furcsaságokat: „Képzeljétek, arrafelé/ fából van a vaskarika.../ A víziló kecses, sikkes,/ fürgébb, mint egy gyors paripa...”

A hasonló versekben fontos szerepet játszhat a szójáték is. A Mindenféle móka-bóka sorozatban találjuk a *Mi a különbség?* című négy sorosát: „Hogy kilássunk a szobából – / azért van az ablak./ Viszont Bundás kutyaóla/ nem egyéb, mint eblak.”

Az író több verse is foglalkozik a lassan már kikopó népi hagyományok bemutatásával, őrzésével. A már eltűnőben lévő falusi-paraszti társadalomnak, kultúrájának állít emlékoszlopot egyfajta nosztalgikus hangulattal a „*Lekvár főzés*”, „*Julis néni*”, „*Szüret*”, „*Kalács sütés*”, „*Komaság*” című versekben.

Míg ezek a költemények a gyermekeknek régmúlt időket idéznek, ahonnan nincs személyes élményük, addig a költő saját gyermekkorára réved vissza általuk. Megismerteti olvasóit a sok évtizeddel azelőtti idő hangulatával, történéseivel. Láthatják maguk előtt, hogyan éltek akkor az emberek, mi töltötte ki a napjukat, hogyan alakult az életük, olyan helyzetek részesei lehetnek, amik a parasztember mindennapjaihoz, életéhez szorosan hozzátartoztak, és végül, de nem utolsósorban, hogyan kovácsolta össze a közösséget egy-egy olyan esemény, mint a lekvár főzés vagy a szüret. Kellemes emlékeibe feledkezik, s egyúttal vidám frázisok mögé rejti mélabúját, konstatálva, hogy az idő repül, mire eszmél az ember, már arról kell számot adnia, hogyan gazdálkodott a részére kimért élettel.

A gyermekek vallásos nevelését elősegítő verseket is találunk. Ezek az *Esti ima*, a *Két kis kezem összeteszem* és az *Ima*, melyek az író személyes meggyőződésének is beszédes jelei.

Kárpátaljai elkötelezettsége pedig azok számára is kiderül az ilyen vonatkozású verseiből, akik nem ismerik származását, élettörténetét. Ilyen költemény a *Palkó esete*, mely tréfás történet arról, hogyan égette meg magát a kisleány a badalói kandallóval. A Helységneves rigmusok sorozatában pedig sok helyi településről szól egy-egy néhány soros verse.

Természetesen nem hiányoznak a gyűjteményből a rímbe szedett találós kérdések, kiszámolók, mondókák, sőt, a csúfalkodók sem. A kötet a klasszikusnak számító Arany ABC mintájára megalkotott *Játszunk az ábécével!* című verssel zárul.

SZALAI BORBÁLA: CSILLAGFÖLDÖN JÁRTAM

Az író *Csillagföldön jártam* című verseskötete a Kárpátaljai Magyar könyvek 74. köteteként jelent meg mindössze 300 példányban. Első harmada, címéhez híven a titokzatos csillagvilág (és más égi és éji jelenségek) által ihletett verseket tartalmazza.

Szalai Borbála gyermekköltészete a legelső közé tartozik, amivel a gyermek szembeül Kárpátalján. Magától értetődően válik életének részévé. A korábbi hagyományokkal ellentétben, számúzte verseiből a pedagógiai szemléletet, helyette műveiben nagy szerepet játszik a móka, a kacagás, a gyerekeket elbűvöli verseinek ritmusa és hangzásvilága sok esetben a felnőttet is megragadja. (Vö. Keresztyén, 2001)

Első, egyben címadó versében így azonosul a gyermeki vágyakkal (egykori önmagával?): „Féltett vágyam,/ titkolt vágyam/ igen-igen régen/ kószálni a/ csillagokkal/ telehintett égen.” Egy éjszaka ez az álom (álomban) teljesült: hősünk Csillagföldön járt, ahol minden csillagból van: a kertek, a fák, felettük meg csillagfelhők száznak. „... Csillagok közt/ bújócskáztam/ csillaggyerekekkel,/ ám a játék félbeszakadt:/ megvirradt a reggel...”

A kötet egyik érdekessége, hogy az előző gyűjteményben részletesebben említett *De jó volna, de jó lenne* című verse két további versszakkal fejeződik be (első változat?), melyben a kíváncsiságról („megláthatnánk, mi volt benne”) egy mélyebb lelki tényezőre, a félelemre kerül át a hangsúly.

„De jó lenne, de jó volna,/ ha a napból/ kettő volna!/ Míg az egyik/ szundikálna, / a másik az/ égen járna.

Éjjel-nappal/ nap ragyogna,/ sötétség így/ sose volna./ S ha nem lenne/ vaksötétség – / te se félnél,/ én se félnék! /”

A *Kitaláltam!* című verse is jól szemlélteti, mennyire ismeri az író

a gyermekek gondolatvilágát. „Tudod mi a szivárvány? miért van az égen?” – erre a kérdésre felel az utolsó versszak: „Égig érő ez a híd,/ s most már tudom végre:/ rajta megy a/ lehullt csillag/ vissza fel az égre...”

A cseperedő, tudni vágyó gyermek egyik legfontosabb kérdése a miért. Ennek az igénynek felel meg Szalai Borbála több verse, melyekben választ keres a gyermeki miértekre. Hogy a szivárvány miért van az égen, már láttuk.

A *süngyerek bánata* című költeményben így kesereg a süni: „ – Miért hívnak sündisznónak?! Hogy illik rám ez a név?...” Arról van szó, hogy minden állat kicsinyének van valamilyen becéző formája, csak pont neki nincs. (És vajon hány gyereknek fáj, hogy nem becézik soha/eleget?!)

A *Megkérdeztem a cicát* kezdetű vers így folytatódik: „miért nem hord/ kis csizmát.” A válasz „természetesen” az, hogy akadályozná az egerészésben, kopogásával elriasztaná az egereket.

Hasonlóan kezdődik *A kiscsikó* című is, akkor is, ha más témát boncolgat. „ – Hallod-e te, kiscsikó/ mért nincs rajtad rézpatkó?” A válasz: „ – Patkó rám még nem való, csikó vagyok, gyereklő./ De meglásd, ha nagy leszek,/ rajtam is lesz hám, nyereg”. Ez ismerős: sok gyereknek jelent problémát elfogadni a „majd, ha megnősz, kisfiam” magyarázatot, ebben lehet segítség a játékos formában megírt történet.

A *zsiráf* című vers kimondatlanul is arra a kérdésre keresi a választ, tulajdonképpen miért olyan hosszú ennek az állatnak a nyaka? A megoldás több mint meglepő (mondhatni szülőpárti): azért, mert túlságosan kíváncsi volt ökelme, szerette volna látnia világ szélét, és addig nyújtogatta a nyakát, amíg úgy maradt...(Van, hogy mi is megelégedjük a miérteket?)

Egy tanulságos, nevelő célzatú választ az előző kötetnél már láttunk *A makk* című versnél. „Miért hord a/ makk kalapot?” Hogy naptól, széltől védje, „azért olyan egészséges, mint a makk!”

Persze téved, aki azt gondolja, hogy minden miérte van, lennie kell értelmes válasznak. A *kisöcsém* című írásban egy hároméves óvodás kérdéseire válaszol az idősebb testvér. „Ámde egyszer olyat kérte./ hogy az állam lesett:/ - Miért adnak fehér tejet/ a fekete tehének?.../ Elárulom, ma sem tudom, / mi erre a felelet.../ Legjobb volna megkérdezni/ egy fekete tehenet...”

Az óvodás korszakról, pontosabban az óvodába járás kérdéséről többször is olvasunk. A *Nyúl Tamás, az óvodás* című vers a komplex problémával foglalkozik. Újra előkerül a félelem kérdése (is). Messzemenően tanulságos, mikor megszeppent csemetéjét így bátorítja Nyúlanyó: „ – Ejnye, fiam!...Hogy lehetsz ily gyáva nyúl?!” Megfelelő értékelésben részesül az a szülői szarvas-

hiba is, mikor egy otthoni számonkérésen („Halljuk, mit tudsz, kisfiam?”) az egész család kineveti az ifjú tanoncot, mikor felmondja a sárgarigótól tanult éneket. A zárás megszívlelendő: „Amióta kinevelték,/ meg se mukkan sohasem.../ Nem tudja őt szóra bírni/ még a saját anyja sem...”

Az antropomorfizált szereplők közelebb hozzák a gyerekekhez a műveket, mert máris könnyebb egy olyan szereplőt szeretni, aki ugyanúgy lélegzik és eszik, mint én, ugyanúgy fogat mos, és magára húzza a takarót lefekvéskor, mint én. Nem számít, hogy a valóságban a süni vagy a nyuszi nem jár óvodába, se iskolába, sokkal könnyebben azonosul a gyerek az irodalommal, ha azt érzi, hogy akiről szó esik, nem is különbözik annyira tőle.

Önmagában a tény, hogy a sünök és a nyulak egyébként nem tudnak beszélni, itt mégis beszélgetnek, már vicces. A költőnő még megspékeli azzal, hogy olyan tulajdonságokkal ruházza fel őket, és olyan szavakat ad a szájukba, amik kapcsán máris az emberi világban találjuk őket, ahová cseppet sem illenek, mégis Szalai Borbála költészetében nem ez az egyetlen helyzet, ahol az állat-, és embervilág határa nem csak érintkezik, hanem egyenesen összemosódik.

És hogy minden pöttöm lénynek óvodában a helye, azt *A kis csillagok* című versike bizonyítja a legjobban. „S hol vannak ők nappal?! Hisz egyet sem látok.../ Óvodában! Hisz még/ csillag-óvodások!”

Figyel a gyerekek életében sorra jelentkező fontos állomásokra is, mint amilyen például az óvodás élet vagy az iskolakezdés. Több évtizedes tapasztalataira hagyatkozva tudja, hogy a gyerekek többsége fél a változástól, az ismeretlen helyzetektől.

Ezért is szedte rímbe a hasonló gondokkal küzdő süngyereket, vagy nyuszi csemete viszontagságos életét, hogy ezzel is elősegítse, hogy a gyerek ne riadtan várja az óvodakezdést, és ne fanciesali képpel lépjen be az iskola ajtaján, hanem ha már nem is örömmel az elején, de legalább kíváncsisággal a lelkében.

A vizsgált kötet jellegzetessége még, hogy több írás is foglalkozik mesterségek bemutatásával. A köszörűs, mint mesterség, főleg a lábbal hajtható köszörűkövével, manapság már alig ismert.

A kaptafa című vers a vargamester foglalkozásának egy mulatságos mozzanatát szemlélteti, mikor a kaptafa beszorult a csizmába.

A Traktoros leszek! című írást talán az egykori korszellem ihlette, az *Úrhajós szeretnék lenni* című viszont hamisítatlan gyerekálmot fogalmaz meg. Igaz, alternatívaként felmerül még a „sofőr-e vagy masiniszta”, de a csillagok közti száguldás, a Göncölszekér-szerelés és a séta a Holddal a Traktoron eldönti a kérdést.

Sok szép példa van még kötetünkben a szójátékokra, az utolsó tizenöt oldalon szinte csak ilyeneket olvashatunk. „Jó öreg lehet már, / hogyha nagy a pók. Így hát a nagy pókok / mind póknagyapók.” „Nézzétek a turbántököt! / Tökfejére turbánt kötött! / Vihognak a sütőtökök: / - A turbántök tökkel-ütött!” Ide sorolandó még az *Aszalt alma aszparanta* (csak „a” magánhangzót tartalmazó) vers, és a *Nyelvbuktató* című eszperente mese is.

Szalai Borbála másképp ír, mint a szülőföldjüktől elszakadt, külföldön élő kárpátaljai írók, míg többségük kívülről látja kisebbségi magyarság létének, megmaradásának döccenőit, addig a költőnő benne él ezekben a sokszor nem olyan szívderítő helyzetekben. Mérhetetlen gyermekszeretete készítette arra, hogy életét a gyermekverseknek szentelje, ezáltal hozzájáruljon ahhoz, hogy a gyerekek fejében egészséges életszemlélet alakuljon ki az őket körülvevő világról.

A gyermeki spontaneitás, önfeledt játékosság, érintetlen látásmód, amelyek gyermekverseinek oly jellegzetes ábrázolói, vidáman integetnek vissza alkotásainak sorai közül.

Versei nem hiába találhatóak meg gyakran óvodásoknak írt könyvekben, kisiskolások olvasókönyvében. Könnyen olvasódnak, könnyen memorizálódnak, érthetőek, kedvesek, érdekesek. Talán ez a legfontosabb, hogy a gyerek érdekesnek találja. És örömmel olvasson még. És önként.

A költőnő az elérhetetlen messzeségben lévő környezetet megfoghatóvá varázsolja azzal a zseniális bravúrral, hogy a gyerek megszokott otthoni környezetéhez közel hozza.

Ha a Nap „alma” lenne, lehetne árulni a piacon; ha „labda”, be lehetne gurítani az ágy alá; ha „ablak”, kukucskálni lehetne rajta. Ezáltal rögvest karnyújtásnyi távolságba kerül a verseken át bármilyen messze lévő titokzatosság.

Szalai Borbála a kárpátaljai epikus gyermekversek meghatározó alakja, akinek megkülönböztetett helye van az irodalomban, és aki a gyakran ízléstelen, otromba gyermekkönyvek világában valami értékeset, időállót akart létrehozni, azt a nézetet vallotta, hogy a gyerekek egészséges emberré neveléséhez hozzátartozik a lélek táplálása is. Minden igyekezetével azon volt, hogy figyelmüket a művészi szempontból értékes dolgok felé irányítsa. (Vö. Görömbei, 2000, Komáromy 2003)

Csukás István szemlélete szerint: „Én egyszer elhatároztam magamat, és azóta lehetőleg csak derűs, életvidám meséket próbálok írni. Annyi életörömet kell belegyömöszölni a gyerek fejébe, amennyit csak lehet, hogy 45-50 éves koráig kibírja valahogy.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bertha Zoltán: *Fiatal nemzedékek a kárpátaljai magyar irodalomban*. In: Együtt, 2010/1.
- Bognár Tas: *Elemzések a gyermek- és ifjúsági irodalom körében*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
- Bognár Tas: *Gyermekpróza: Világ- és magyar irodalom*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.
- Eperjesi Penckófer János: *Tettben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében*. Magyar napló, Budapest, 2003.
- Görömbei András: *A kisebbségi magyarság és az irodalma az ezredvégen*. In: Nemzeti-ségi irodalmak az ezredvégen. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000.
- Hájas Csilla: *A kárpátaljai magyar gyermekirodalom vázlatos története a XX.század második felétől napjainkig*. Kálvin Nyomda, Beregszász, 2013.
- Horgas Béla, Levendel Júlia, Trencsényi László: *A gyerekek másképpen olvasnak*. Minerva Kiadó és Szolgáltató Kft. Budapest, 1976.
- Keresztyén Balázs: *Kárpátaljai művelődéstörténeti kislexikon*. Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó, Budapest, 2001.
- Komáromi Gabriella: *Gyermekirodalom*. Helikon kiadó, Budapest, 1999.
- Komáromi Gabriella: *A gyermekkönyvek titkos kertje: Tanulmányok, esszék, kritikák*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1998.
- Komáromi Gabriella: *A titkok feltárulnak, a tabuk összetörnek*. Magyar Időszaki Kiadványok Repertórium, Budapest, 1999.
- Komáromi Gabriella: *Elfelejtett irodalom*. Móra Kiadó, Budapest, 1990.
- Komáromy Sándor: *A határon túli újabb kisebbségi magyar gyermeklára antológiája*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- Komáromy Sándor: *Napjaink gyermekirodalma Kárpátalján*. In: A határon inneni és túli könyvtárak értékközvetítő tevékenysége: a Határon Túli Magyar Könyvtárosok IX. Zempléni Nemzetközi Konferenciája: Sárospatak, 2003. szeptember 9-11. / [szerk. Noszályné Bodnár Ágnes]. Zrínyi I. Vár. kv., Sárospatak, 2004.
- Szalai Borbála: *Férjhez ment a cincér lánya*. Poliprint kiadó, Beregszász, 2005.
- Szalai Borbála: *Gyalogösvény, gyalogút*. Intermix Kiadó, Ungvár, 2003.
- Szalai Borbála: *Csillagföldön jártam*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.
- Tarbay Ede: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*. Szent István Társulat, Budapest, 1999.